

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

Överklagande av en hovrättsdom – övergrepp i rättssak

Klagande

Riksåklagaren
Box 5553
114 85 Stockholm

Motpart

MA

Ombud och offentlig försvarare:
Advokaten DL

Saken

Övergrepp i rättssak

Överklagade avgörandet

Hovrätten för Västra Sveriges dom den 12 december 2016 i mål B 3640-16

Yrkande

Jag yrkar att Högsta domstolen, med ändring av hovrättens dom, dömer MA även för övergrepp i rättssak och bestämmer påföljden till villkorlig dom med ett högre antal samhällstjänststimmar än vad hovrätten bestämt.

Frågan i målet

Den fråga som enligt min uppfattning är av intresse ur prejudikatsynpunkt är om straffbestämmelsen om övergrepp i rättssak i 17 kap. 10 § brottsbalken omfattar uppgifter som lämnats vid förhör hos polisen men som inte varit av omedelbar betydelse för utredningen.

Bakgrund

Åtalet

MA åtalades, såvitt nu är av intresse, för *övergrepp i rättssak* för att ha angripit JS för att hon i förhör hos polis avgett utsaga genom att på okänd plats i riket:

- den 27 juni 2015 ringa till henne och uttala ord med innebörd att hon skulle ta tillbaka vissa delar av sin utsaga annars skulle han sprida ut att hon var en osedlig person samt att han skulle uppsöka henne på hennes arbete,
- den 27 juni 2015 skicka sms till JS med innebörd att hon är en osedlig person i syfte att hon skulle ändra sina lämnade polisuppgifter,
- den 27 juni 2015 i samtal med JSs pojkvän PK uttala att JS är en osedlig person och att han skulle se till att förstöra för henne genom att sprida ut dessa uppgifter,
- den 28 juni 2015 ringt till henne och
- den 28 juni 2015 ringt till PK och uttalat att JS ska ta tillbaka sina uppgifter i polisförhör vilket han också sagt till PK att han skulle vidareförmedla till JS annars skulle han sprida ut att hon är en osedlig person.

Detta har medfört lidande och olägenhet för JS och hon har känt olägenhet och rädsla för vad som skulle kunna hända om han faktiskt gjort vad ha sa att han skulle göra.

MA åtalades också för ofredande och misshandel av sin dotter. Som bevisning i anslutning till detta åtal åberopades vittnesförhör med JS att höras om sina iakttagelser av händelsen då MA slår målsäganden i magen samt övriga iakttagelser från köket där den första händelsen sker.

Tingsrättens dom

MA erkände att han vidtagit samtliga handlingar som påstås i åtalet men bestred ansvar för brott eftersom handlingarna inte vidtagits för att JS i polisförhör berättat att han skulle ha begått brott utan för att hon oriktigt och utan kunskap i polisförhör sagt att han är alkoholiserad. Han har således saknat uppsåt till att begå brott.

Tingsrätten ogillade åtalet för övergrepp i rättssak, men dömde MA för misshandel och ofredande till villkorlig dom med samhällstjänst 75 timmar. Om fängelse i stället hade valts som påföljd skulle fängelse 2 månader ha dömts ut.

När det gäller frågan om övergrepp i rättssak anförde tingsrätten följande.

Genom utredningen i målet är det bevisat att MA vidtagit de handlingar som åklagaren gör gällande i åtalet. Det framgår även av utredningen i målet att skälet till detta var att MA ogillade att JS i polisförhör sagt att han hade problem med alkohol. Han skulle offentliggöra att hon var en hora om hon inte tog tillbaka den uppgiften.

Åklagaren har inte gjort gällande och det framgår inte heller av utredningen att MA vidtog handlingarna för att JS till polisen skulle ha uppgivit att han skulle ha begått brottslig handling.

Med de utgångspunkter som följer av vad som redovisats ovan och MA inställning till åtalet anser tingsrätten inte att det vid en samlad bedömning är bevisat att MA haft ett för straffrättsligt ansvar erforderligt uppsåt. Han har uppträtt olämpligt och han kan förtjäna allvarlig kritik för sitt handlande men det är inte bevisat att han med uppsåt har begått det brott som åklagaren gör gällande.

Hovrättens dom

Åklagaren överklagade tingsrättens dom och yrkade att hovrätten skulle döma MA även för övergrepp i rättssak och bestämma påföljden till villkorlig dom med samhällstjänst, men med fler timmar än vad tingsrätten bestämde.

Hovrätten fastställde tingsrättens domslut. Ett hovrättsråd var av skiljaktig mening och ville att MA skulle dömas även för övergrepp i rättssak, som dock är att bedöma som ringa.

Hovrätten anförde följande i frågan om åtalet för övergrepp i rättssak.

I likhet med tingsrätten anser hovrätten att det är bevisat att MA vidtagit de handlingar som åklagaren gjort gällande. De handlingar som MA hotat med faller också in under 17 kap. 10 § första stycket andra meningen brottsbalken. Frågan är dock om alla uppgifter som lämnas till domstol eller annan myndighet omfattas av skyddet i bestämmelsen om övergrepp i rättssak.

Den uppgift som MA ville att JS skulle ta tillbaka avsåg vad hon sagt om hans alkoholvanor. Av utredningen, framförallt de inspelade samtalen, framgår att MA var väldigt tydlig men att de uppgifter JS lämnat om själva händelsen (jfr bilaga 1 till tingsrättens dom) brydde han sig inte om.

I 17 kap. 10 § brottsbalken finns ingen begränsning likt den som finns i 15 kap. 4 § brottsbalken, där det anges att om utsaga som avses i 1-3 §§ i 15 kap. (dvs. i bestämmelserna om mened, osann partsutsaga och ovarsam utsaga) är utan betydelse för saken ska inte dömas till ansvar.

Straffstadgandet i 17 kap. 10 § brottsbalken avser att tillgodose det allmänna intresset av att utförandet eller avgivande av utsaga vid domstol eller annan myndighet inte otillbörligen påverkas. Skyddet tillkommer den som har avlagt vittnesmål eller annars har avgett eller ska avge utsaga vid förhör hos myndighet, dvs. vittnen och andra förhörspersoner.

Enligt hovrättens mening är det tveksamt om ovan angivna intresse ska avse alla uppgifter som nämns i ett förhör. Hovrätten har varken i förarbeten eller i praxis funnit några uttalanden som kan ge vägledning i frågan. Vilka uppgifter som nedtecknas kan också vara beroende av exempelvis vilken polis som nedtecknar uppgifterna. I Berggren m.fl. Brottsbalken En kommentar, s. BrB 17:10 s. 2 anges i avsnittet som berör de skyddade personerna "... har lämnat eller ska lämna *uppgifter om förhållanden av betydelse för utredningen* (hovrättens kursivering) ... ha där stadgat skydd". Med stöd av det uttalandet anser hovrätten att den uppgift som MA ville att JS skulle ta tillbaka inte hade sådan betydelse för utredningen av de aktuella brotten att förutsättningar för straffansvar för övergrepp i rättssak föreligger. Åtalet och skadeståndsyrkandet ska därför ogillas. Tingsrättens dom i aktuella delar ska således inte ändras.

Den skiljaktiga ledamoten anförde bl.a. följande.

Det är alltså utrett att MA har angripit JS för vad hon hade sagt vid polisförhör och att hans syfte var att förmå henne att ta tillbaka de uppgifter hon lämnat om hans eventuella alkoholproblem. Det rör sig om uppgifter som, har det i vart fall så småningom visat sig, inte hade någon direkt betydelse för den förundersökning av vilken polisförhöret med JS utgjorde en del. Att avgöra vilka uppgifter som kan komma att ha betydelse i en utredning kan emellertid ofta vara svårt, särskilt i början av utredningen, och i synnerhet för personer som saknar närmare juridiska kunskaper. Det finns givetvis uppgifter som uppenbart är helt irrelevanta för en utredning men i sådant fall är det svårt att se att det skulle förekomma att förhörspersoner angrips för dem. Eljest finns det en risk för att vittnen och andra förhörspersoner, i avsikt att undvika det skydd som straffbestämmelsen om övergrepp i rättssak är avsedd att tillhandahålla, inte vågar framföra, eller vidhålla, uppgifter som förorsakar att de utsätts för angrepp av det slag som avses med straffstadgandet; att förhörspersonerna skall kunna skilja på sådana uppgifter som har betydelse för utredningen och sådana som inte har det torde vara för mycket begärt. Det är också risk för att trovärdigheten hos förhörspersoner som tar tillbaka uppgifter kan undergrävas,

till förfång för utredningen, även om den återkallade uppgiften slutligen visar sig ha varit utan betydelse för utredningen.

Jag anser därför att MA skall dömas även för övergrepp i rättssak enligt 17 kap. 10 § brottsbalken. Brottet är, med hänsyn till att det huvudsakligen rör sig om hot per telefon och till stor del genom annan person, att anse som ringa och bör inte föranleda någon ändring i fråga om påföljd. I skadestandsfrågan skall röstas särskilt och jag är därför bunden av majoritetens votum i ansvarsdelen och förhindrad att rösta för annan utgång i skadestandsdelen.

Grunderna för mitt överklagande

Den rättsliga regleringen

Straffbestämmelsen om övergrepp i rättssak återfinns i 17 kap. 10 § brottsbalken. Brottsbeskrivningen avseende övergrepp i rättssak har i sak varit oförändrad sedan brottsbalkens tillkomst. Straffskalan har dock ändrats vid några tillfällen.

För övergrepp i rättssak döms den som med våld eller hot om våld angriper någon för att han eller hon gjort anmälan, fört talan, avlagt vittnesmål eller annars vid förhör avgett utsaga hos en domstol eller annan myndighet eller för att hindra någon från en sådan åtgärd. Detsamma gäller den som med någon annan gärning, som medför lidande, skada eller olägenhet, eller med hot om en sådan gärning angriper någon för att han eller hon avlagt vittnesmål eller annars avgett utsaga vid förhör hos en myndighet eller för att hindra honom eller henne från att avge en sådan utsaga. Straffskalan är fängelse i högst fyra år. I lagrummet finns också bestämmelser om grovt övergrepp i rättssak och ringa övergrepp i rättssak.

Straffbestämmelsen om övergrepp i rättssak syftar till att tillgodose det allmänna intresset av att den som utför talan eller avger utsaga vid domstol eller myndighet inte påverkas på något otillbörligt sätt. För straffansvar krävs avsiktsuppsåt hos gärningsmannen att hindra från den åtgärd som det är fråga om eller att hämnas åtgärden.

Handlandet i sig måste ha innefattat ett angrepp eller ha innefattat ett hot om angrepp. För att straffansvar enligt andra meningen ska aktualiseras erfordras också att agerandet från objektiva utgångspunkter svarar mot lagens krav på att det ska vara fråga om lidande, skada eller olägenhet. Det kan t.ex. vara fråga om hot om åtal, angivelse eller lämnande av menligt meddelande, men också hot om förtal. (Se NJA 2012 s. 614.)

De förhørsutsagor som avses i bestämmelsen omfattar såväl vittnesmål som partsutsagor, vare sig de avges under sanningsförsäkran eller vid något annat förhör. Vidare avses utsaga som någon avger i annan egenskap än som vittne

hos en offentlig myndighet för att åstadkomma utredning. Alla s.k. förhörspersoner åtnjuter således skydd mot varje gärning som medför lidande, skada eller olägenhet eller hot därom. Det mer inskränkta skyddet, som förutsätter att övergreppet innefattar våld eller hot om våld, tillkommer förutom förhörspersoner andra som hos domstol eller annan myndighet för talan för sig själva eller någon annan, dvs. parter som inte är förhörspersoner samt ombud. Även de som anhängiggör en sak genom anmälan till domstol, polis eller annan myndighet, s.k. anmälare, åtnjuter detta inskränkta skydd. Skyddet omfattar även blivande parter, ombud och anmälare. (Prop. 1981/82:141 s. 32 och prop. 2001/02:59 s. 44.)

Om brottet är ringa döms för övergrepp i rättssak till böter eller fängelse i högst sex månader. Den särskilda bestämmelsen om ringa brott infördes den 1 juli 2002. I författningskommentaren anges att utrymmet för att bedöma en gärning som ringa är begränsat. Vid bedömningen av brottets svårhetsgrad bör man inte endast beakta det ingående våldets eller hotets allvar och automatiskt bedöma gärningen som ringa av det skälet att våldet i sig vore att bedöma som t.ex. ringa misshandel eller hotet som mindre allvarligt. Gärningen bör i stället bedömas med beaktande av samtliga omständigheter. t.ex. måste ett hot i syfte att hindra någon från att lämna uppgifter om ett allvarligt våldsbrott vara att anse som en svårare gärning än ett motsvarande hot i syfte att hindra någon från att lämna uppgifter om ett snatteribrott. Ett exempel på omständigheter som kan göra att ett brott bör bedömas som ringa är dock att angreppet har varit av lindrig beskaffenhet och inte heller har gett upphov till något men för allmänheten. (Prop. 2001/02:59 s. 61.) Den 1 juli 2016 infördes brottsbeteckningen ringa övergrepp i rättssak (prop. 2015/16:113).

I NJA 2012 s. 614 hade en person presenterat sig som representant för en viss organisation och erbjudit sig att betala en skuld i utbyte mot att en utsaga i en rättegång togs tillbaka. Beteendet ansågs inte innebära övergrepp i rättssak.

I RH 2005:12 hade gärningsmannen uttalat ett underförstått hot – att målsäganden skulle ”passa sig” för vad han sade i rättegången. Då det rörde sig om ett enstaka hot som varit allmänt hållet och som därmed inte kunde anses vara av allvarligare karaktär dömdes gärningsmannen för ringa fall av övergrepp i rättssak.

Min bedömning

Jag instämmer i hovrättens bedömning att det är bevisat att MA vidtagit de handlingar som åklagaren gjort gällande, dvs. han har genom att hota JS med att sprida ut vissa rykten om henne, som medför lidande och olägenhet, angripit målsäganden JS för att hon avgett utsaga vid förhör hos polisen. Detta innebär att MAs handlande ryms under 17 kap. 10 § första stycket andra meningen brottsbalken. Det är enligt min bedömning också uppenbart att MA utfört gärningen med uppsåt. Jag delar emellertid inte hovrättens slutsats att åtalet ska

ogillas eftersom den uppgift i förhørsutsagan som MAs angrepp avsåg inte hade någon betydelse för utredningen av ofredandet och misshandeln och därmed inte skyddas av den aktuella straffbestämmelsen om övergrepp i rättssak.

Varken straffbestämmelsens ordalydelse eller några uttalanden i lagens förarbeten eller i praxis talar för att endast uppgifter som har betydelse för utredningen av själva saken skulle straffrättsligt skyddas.

Övergrepp i rättssak liksom övriga brott i 17 kap. brottsbalken om brott mot allmän verksamhet m.m. kan uppfattas på ett eller annat sätt riktade mot intresset av att det allmännas verksamhet ska fortgå ostörd (se Leijonhufvud m.fl. Brottsbalken En kommentar, Kap. 13-24, BrB 17 kap. s. 1). Syftet med straffbestämmelsen om övergrepp i rättssak är att tillgodose det allmänna intresset av att den som utför talan eller avger utsaga vid domstol eller myndighet inte påverkas på något otillbörligt sätt. Rättssystemet bygger på att vittnesplikten fungerar och att de uppgifter som lämnas är sanningsenliga. Det är därför en viktig uppgift för samhället att förhindra angrepp på förhörspersoner så att dessa kan tala fritt under förhör utan fruktan för lagstridiga repressalier.

Ett angrepp mot en förhörsperson för att vederbörande lämnat uppgifter till polisen eller för att hindra att denne lämnar uppgifter kan påverka förhörspersonen på ett otillbörligt sätt alldeles oavsett om angriparen fokuserar på utsagan i sin helhet eller endast en mindre del av denna. Effekten kan i samtliga fall bli att förhörspersonen av rädsla för repressalier inte vågar lämna sanningsenliga uppgifter.

Enligt min bedömning talar lagens bakomliggande syften för att det straffrättsliga skyddet avser hela förhørsutsagan. Om så inte vore fallet skulle angriparen genom att endast fokusera på en mindre, till synes obetydlig, detalj i utsagan straffritt kunna påverka förhörspersonen att inte lämna sanningsenliga uppgifter över huvud taget. Härigenom skulle straffbestämmelsen mycket enkelt kunna kringgås och det straffrättsliga skyddet för rättsordningen snabbt urholkas. Genom en sådan tolkning och tillämpning skulle straffbestämmelsens effektivitet riskera att allvarligt undergrävas.

Ett fungerande rättsväsende är beroende av att målsägande och vittnen anmäler och lämnar information om misstänkta brott. Det är därför angeläget att de rättsvärdande myndigheterna kan ingripa på ett tidigt stadium. Straffrättsligt ingripande mot övergrepp i rättssak måste kunna ske innan den sak angreppet avser prövas. I ett så tidigt skede är ofta mycket svårt, såväl för jurister som för personer som saknar juridiska kunskaper, att avgöra vilka uppgifter som är av relevans för själva saken. Risken för att den angripna, också om de avsedda uppgifterna senare visar sig inte vara av betydelse för själva saken, avstår från

att lämna en sanningsenlig utsaga är uppenbar. Som den skiljaktiga hovrättsledamoten anför finns också en risk för att trovärdigheten hos förhörspersoner som tar tillbaka uppgifter kan undergrävas, till förfång för utredningen, även om den återkallade uppgiften slutligen visar sig ha varit utan betydelse för utredningen.

Hovrätten hänvisar till ett uttalande i brottsbalkskommentaren vari anges ”Om således en part vid förhör i ett mål har lämnat eller ska lämna uppgifter om förhållanden av betydelse för utredningen kommer han, liksom en blivande part som hörs under förundersökning, att genom bestämmelsen i första stycket andra meningen ha där stadgat skydd.” (se Leijonhufvud m.fl. Brottsbalken En kommentar, Kap. 13-24, BrB 17:10 s. 2). Enligt min bedömning kan detta uttalande inte tas till intäkt för att straffbestämmelsen om övergrepp i rättssak bör ha ett sådant begränsat omfång som hovrätten funnit.

Sammanfattningsvis anser jag att straffbestämmelsen om övergrepp i rättssak i 17 kap. 10 § brottsbalken omfattar också uppgifterna i den aktuella förhørsutsagan om MAs påstådda alkoholproblem, oavsett om de uppgifterna varit av betydelse för utredningen eller inte. MA har uppsåtligen angripit målsäganden för de uppgifter hon lämnat vid förhör hos polisen och han ska därför dömas för övergrepp i rättssak.

Även om de hot MA har framställt inte är av allvarigare slag, har framförts per telefon och inte gett upphov till något men för allmänheten så har han framställt dessa till målsäganden JS vid flera tillfällen. Utrymmet att bedöma övergrepp i rättssak som ringa brott är enligt lagens förarbeten begränsat. Jag anser mot denna bakgrund att omständigheterna sammantagna inte är sådana att gärningen bör bedömas som ringa övergrepp i rättssak.

MA har dömts till villkorlig dom och samhällstjänst 75 timmar för misshandel och ofredande. Straffvärdet för dessa brott har bedömts motsvara fängelse i två månader. Enligt min bedömning motsvarar övergreppet i rättssak fängelse i åtminstone en månad. Eftersom MA också ska dömas för övergrepp i rättssak bör ett högre antal timmar samhällstjänst än 75 därför dömas ut.

Skälen för prövningstillstånd

Enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken får prövningstillstånd meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens). För att bevilja prövning enligt denna punkt krävs alltså att ett avgörande av Högsta domstolen blir av generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar (Peter Fitger, Rättegångsbalken, s. 54:26).

I detta mål har hovrätten kommit fram till att straffbestämmelsen om övergrepp i rättssak inte kan tillämpas om angriparen åsyftat uppgifter i en utsaga som

visat sig inte har någon betydelse för prövning av själva saken. Någon ledning för om detta är en korrekt tolkning finns inte i vare sig förarbeten eller i tidigare avgöranden av Högsta domstolen. Hovrätten hänvisar endast till ett uttalande i brottsbalkskommentaren vari anges ”Om således en part vid förhör i ett mål har lämnat eller ska lämna uppgifter om förhållanden av betydelse för utredningen kommer han, liksom en blivande part som hörs under förundersökning, att genom bestämmelsen i första stycket andra meningen ha där stadgat skydd.” (se Leijonhufvud m.fl. Brottsbalken En kommentar, Kap. 13-24, BrB 17:10 s. 2).

I målet aktualiseras också frågan om brottet bör kunna bedömas som ringa. Enligt förarbetena är utrymmet för att bedöma övergrepp i rättssak som ringa brott begränsat. Som exempel på omständigheter som kan göra att ett brott bör bedömas som ringa är dock att angreppet har varit av lindrig beskaffenhet och inte heller har gett upphov till något men för allmänheten. (Prop. 2001/02:59 s. 61.)

Något avgörande från Högsta domstolen när det gäller i vilka fall övergrepp i rättssak ska kunna bedömas som ett ringa brott finns inte.

Många åklagare upplever att det blivit vanligare att målsägande och vittnen inte vågar ställa upp vid rättegångar. Även om rädslan inte fullt ut motsvaras av en faktisk ökning av våld och hot mot vittnen, utgör den ändå ett reellt problem. I den lista med prioriterade prejudikatfrågor som Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten varje år tar fram anges därför övergrepp i rättssak som ett prioriterat område. Även om som särskilt angelägna frågor anges gränsen mot grovt brott och bedömningen av straffvärdet är övergrepp i rättssak ett område där vägledning generellt erfordras.

Det ovan anförda talar enligt min bedömning för att en prövning av överklagandet skulle bidra till klargöranden och preciseringar av rättsläget såväl när det gäller vilket omfång straffbestämmelsen om övergrepp i rättssak ska ha liksom under vilka förhållanden övergrepp i rättssak kan bedömas som ringa brott.

Sakomständigheterna i målet är väl utredda, varför målet lämpar sig bra för en prövning i Högsta domstolen.

Sammanfattningsvis skulle en prövning av överklagandet vara av stor vikt för ledning av rättstillämpningen.

Bevisuppgift m.m.

Jag ber att få återkomma med bevisuppgift och synpunkter på målets fortsatta handläggning för det fall Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd i målet.

Kerstin Skarp

Hedvig Trost

Kopia till:

Utvecklingscentrum Malmö
Åklagarkammaren i Karlstad (AM-69512-15)
Chefsåklagaren Niclas Wargren
Advokaten IB